

- ◆ ימי דין וסכנה
- ◆ התקנה והחרם על איסור קניית רבנות בממון
- ◆ "חשקה נפשי בתורה" - על מה מבוסס ההיתר?
- ◆ בני בנות - הרי הם כבנים?
- ◆ שני חלקים במצוות תלמוד תורה
- ◆ זכר לצרות קהילות אשכנז
- ◆ השתלשלות מנהגי ימי הספירה

דבר העורך

בין המצרים

שנה נוספת חלפה עברה. **חורבות** בית המקדש מוסיפות להצהיב תחת השמש הקופחת. שנה אחרי שנה אחרי שנה, ושוב מגיעים ימי בין המצרים, הנושאים עמם את משק כנפי ההיסטוריה העגומה, ותחת מנהגי האבלות ההולכים ומתעבים עד תשעה באב, נזכרים הכל בעבר המפואר ומחכים לו בכל יום שיבוא.

כידוע, חטא שנאת חנים הוא שהביא לחורבן בית המקדש השני, ובימים אלה בהם משתדלים הכל לתקן את מידותיהם, ניתן ללמוד לקח רב מן המעשה הבא, שסופר לנו מכיל ראשון.

היה זה לפני עשרות שנים.

בחור כשרוני חמד לו לצון והפיץ חיבור תורני קטן, שתכנו לא היה מן המשופרים, אך סגנון הדברים דיבר בעד עצמו. מי שקרא את החיבור היה סמוך ובטוח כי הוא נכתב על ידי ה"חזון איש" זצ"ל! הבחור, ברוך כשרונות, חיקה באופן מעורר השתאות את סגנון כתיבתו המוכר של החזון איש, ובעצם גרם לזילות בכבודו, מפני שאנשים שקראו את החיבור הרימו גבה על הדברים הפשוטים, שאלה נטולת בסיס ותשובה בעלת ניחוח מזור. לא נעים.

כחלף תקופה קצרה התעשת הבחור, והבין כי עשה מעשה אשר לא יעשה, ובחרדה נכנס אל ביתו הצנוע של החזון איש, לבקש סליחה, מחילה וכפרה. לתדהמתו הגיב החזון איש בשלוות נפש: אמת, המעשה שעשית ראוי לעורר כעס, אך מה אעשה, יקירי, שאצלי המושג "קפידה" אינו קיים!

ה"חזון איש" נלחם בתוקף במערכות ציבוריות והעמיד דברים על תלם, אך בכל הנוגע לכבודו הוא, לפגיעה אישית בו, היה רך ובלתי פגיע.

התלמיד חכם שמפיו שמענו את המעשה הסביר,

התקנה והחרם על איסור קניית רבנות בממון

דומה כי אין תשובות הלכתיות רבות שהוזכרו בהן שמותיהם של כשלוש מאות רבנים בפרוטרוט. כזו היא תשובתו של בעל "אבני נזר" זצ"ל (שו"ת, י"ד סימן תס"ה).

התכנסות גדולי ישראל: תחילתו של מעשה ביריד גראמניץ שבלובלין. בשנת שמ"ז, לפני ארבע מאות ועשרים שנה, התאספו בו גדולי ישראל ותקנו: "שלא ישתדל שום רב להשיג משרת הרבנות על ידי הלוואה, או על ידי מתנה, הן על ידי עצמו הן על ידי אחרים". באותה תקופה היו שניסו לרכוש בדמים כתר רבנות, ובכך דחקו לצדדים את ההגונים, תלמידי החכמים ששקדו על תלמודם והיו ראויים לכתר תורה, ותחת רבנים ראויים היו מקומות שבחרו לראשם עטרה שלא הוד ולא הדר לה. לא זו בלבד, אלא שבכך עברו על הלכה מפורשת ("שולחן ערוך" חו"מ סימן ח): "וכל דיין המתמנה בשביל כסף או זהב, אסור לעמוד לפניו. ולא עוד אלא שמצוה להקל בו ולזלזל בו".

לפיכך, באותה תקנה הרבנים נידו והחרימו את מי שיעבור על האיסור, וכל גדולי הדור חתמו על התקנה, בהם רבי מרדכי יפה, בעל ה"לבוש"; רבי שלמה לוריא, המהרש"ל; רבי יהושע פלק כהן, ה"סמ"ע"; רבי מאיר מלובלין, המהר"ם; רבי שמואל אליעזר אידלש, המהרש"א; רבי ישעיה הורביץ, ה"של"ה" ועוד.

כשלוש מאות שנים לאחר מכן, בשנת תרס"ה, נשתכחו הדברים מלב, אף על פי שבתקנה המקורית נקבע כי תקפה "לדורי דורים, עד עמוד הכהן לאורים ותומים", וגדולי ישראל נזקקו לשוב ולחזק את הגדרות. בראשי החותמים היו ה"אבני נזר", האדמו"ר מגור בעל ה"אמרי אמת", והאדמו"ר מאלכסנדר בעל "שמח ישראל", ואחריהם חתמו מאות רבנים מרחבי פולין. במכתב העוסק בנושא, אשר פורסם לאחר מכן בשו"ת "אבני נזר", מונה בעל ה"אבני נזר" את שמות הרבנים החותמים, אחד לאחד, ככל הנראה מפני חשיבות העניין.

במכתבו מתייחס ה"אבני נזר" לשאלה כאובה, אם מחמת התקנה יש לפטר, להחרים ולנדות רבנים כשרים שמונו למשרתם בשל תשלום ממון או טובת הנאה אחרת. הוא כותב, כי מאחר שנשכחה התקנה יש להותירם על כנם, אך מכאן ואילך יש לאכוף אותה בכל תוקף.

בנוסח התקנה הראשונה נכתב: "המעט הוא שהכהנים בבית שני חטאו החטא הגדול הזה ויאשמו". כוונתם למבואר במסכת יומא (ב/ח), כי כהנים שלשלו ממון רב לידי המלכות כדי להתמנות לכהנים גדולים [הם לא החזיקו זמן רב במשרתם. במהלך ארבע מאות ועשרים שנותיו של בית שני,

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **משה יצחק זיסר** ז"ל ב"ר אהרן שרגא ז"ל נלב"ע כ' בתמוז תשנ"ז

ממייסדי ומקימי בית המדרש סוכטשוב בני-ברק **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

אבינו היקר והחשוב הרה"ח הרב **שלמה זאב צווייגנהאפט** זצ"ל בן הרה"ח משה חיים זצ"ל מחשובי חסידי סוכטשוב נלב"ע כ"ו בתמוז תשס"ה

ואימנו היקרה והחשובה הרב' מרת **פריידה** ע"ה בת הרב יחיאל מאיר הלוי לובינסקי ז"ל נלב"ע י"ד בתמוז תשנ"א

תנצב"ה

לעילוי נשמת

מרת **נחמה מינדל גרינברג** ע"ה

ב"ר יצחק אריה ושרה רבקה יבדלחט"א

נלב"ע י"ט בתמוז תשס"ו

תנצב"ה

הונצחה ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ר **יוסף בונים גוטר** ז"ל

ב"ר אליהו ז"ל

נלב"ע ט"ו בתמוז תשמ"ג

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

התמנו שלש מאות כהנים בזה אחר זה]. מעשה דומה נזכר גם בסוגייתנו המספרת, כי מרתא בת בייתוס נתנה "תקרבי דדנרי" לינאי המלך, כדי שימנה את יהושע בן גמלא לכהן גדול, והגמרא אומרת כי "קטיר קא חזינא הכא" - קשר של רשעים יש כאן.

מסוגייתנו הסיק הב"ח (שם) הלכה למעשה, כי גם במקרה שמשלם הממון הוא הראוי ביותר להתמנות, אסור הדבר, שהרי יהושע בן גמלא חכם גדול וראוי לעבודה היה, פעל לטובת הכלל ותיקן תקנות חשובות ומועילות לחינוך תינוקות של בית רבן, עד שאמרו עליו חכמינו: "אלמלא הוא, נשתכחה תורה מישראל" (ראה בבא בתרא כא/א), ואף על פי כן הגמרא מגדירה את מינויו "קשר של רשעים", מפני שבא על ידי ממון.

אולם, רש"י בסוגייתנו מבאר, כי תהליך מינויו הוגדר בגמרא קשר של רשעים, מפני שלא היה ראוי לכך, כפי שמבארים בעלי התוספות (ב"ב שם) "לפי שהיו אחרים חשובים ממנו" [מלבד זאת ראוי לציין, כי התוספות ישנים בסוגייתנו מבהירים, כי שני יהושע בן גמלא הם, האחד גדול בתורה והאחר זה שהתמנה לכהן גדול].

דף סב/ב בני בנינים הרי הן כבנים

בני בנות - הרי הם כבנים?

בשבוע זה נלמדת סוגייה נרחבת על אודות "בני בנינים הרי הם כבנים", במהלכה פורשת הגמרא ראיות שונות לכלל זה.

גמרתנו עוסקת במצוות פריה ורביה, ומבהירה, כי מפני ש"בני בנינים הרי הם כבנים", גם אם שמתו בניו מקיים מצוות פריה ורביה בכדי הנחשבים כבניו, ואינו חייב לשאת אשה כדי להוליד ילדים. כמו כן, חייב הסב ללמד תורה את נכדיו, כשם שהוא חייב ללמד תורה את בניו, כנפסק להלכה ("שולחן ערוך" יו"ד סימן רמ"ה סעיף ג): "כשם שמצוה ללמד את בנו, כך מצוה ללמד את בן בנו, שנאמר: והודעתם לבניך ולבני בניך". גמרתנו מבהירה, כי גם בני בנות הרי הם כבנים, ברם, התלמוד הירושלמי חלוק על כך, כלהלן.

את שאלת גמרתנו: מה המקור לכך ש"בני בנינים הרי הם כבנים"? מפרש רש"י כי השאלה מכוונת כלפי בני הבת, שכן, ברור מאליהם שבני הבן הרי הם כבנים! אכן, תשובותיה של הגמרא לשאלה זו הולמות את פירושו; הגמרא מביאה ראיה מלבן הארמי ועוד, שקראו "בנים" לבני בנותיהם. את הראיה מלבן הארמי דוחה הגמרא, אך היא נותרת בדעתה כי גם הם מוגדרים "בני בנינים". לדעת התלמוד בבלי, איפוא, בני הבת - כבנים.

בפירושו של רבינו בחיי לתורה (בראשית לא/מג) כותב על דברי לבן "והבנים בני והצאן צאני וכל אשר אתה רואה לי הוא": "כיצב לבן באמרו והבנים בני [בני בנותיו], שהרי כשאמרו בני בנינים הרי הם כבנים, לא אמרו כן [על בני בנות]. רבינו בחיי נוקט כשיטת התלמוד ירושלמי (יבמות פרק ו הלכה ו) בו מפורש לגבי מצוות פריה ורביה, כי אדם שבנו נפטר, אינו מקיים מצוות פריה ורביה בכדי מבטו, ועדיין מוטל עליו לקיים את המצווה.

כדברים הללו נאמר במדרש רבה (ויגש, צ"ד אות ו), על הפסוק "ויבאו מצרימה, יעקב וכל זרעו אתו": אמר רבי יהודה בר אילעי, בנות בנינים הרי הם כבנים, ובני בנות אינם כבנים!

"וינשק לבן לבניו ולבנותיו": שאלה יפה מציב המהרי"ל דיסקין, מדוע אין מוכיחים שבני בנות כבנים מהנאמר לגבי לבן: "וינשק לבניו ולבנותיו"? הרי שהפסוק מכנה "בניו" את בני בנותיו! על אתר מבהיר המהרי"ל דיסקין כי השאלה אינה במקומה, שכן, לפני כן נאמר "ויזבח יעקב זבח בהר..." המקרא מתייחס, איפוא, ליעקב אבינו והוא ממשיך לתאר, כי לבן נשק לבניו ולבנותיו, של יעקב אבינו...

ראוי לציין, כי להלכה נפסק לגבי מצוות פריה ורביה, כמבואר בסוגייתנו, כי גם בני הבת נחשבים כבניו, ואילו לגבי מצוות לימוד תורה לבן בתו, מביא הש"ך שנסתפק ה"כסף משנה" בדבר, אם כשעומדים לפניו בן בתו ובן חבירו ללמוד תורה, עליו להקדים את בן בתו, כשם שעליו להקדים את בן בנו לבן חבירו. לגבי מצוות כיבוד אב ואם, הרמ"א (סימן ר"מ סעיף כ"ד) פסק כי חייב אדם בכבוד אבי אביו והגר"א ("ס"ק ל"ד) מוסיף על כך, כי בכבוד אבי אמו אינו חייב.

דף סב/ב כולם מתו מפסח ועד עצרת

השתלשלות מנהגי ימי הספירה

"רבי עקיבא אומר... היו לו תלמידים בילדותו - יהיו לו תלמידים בזקנותו... אמרו: שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום... והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת."

העובדה שמצייתת הגמרא בסוף, כי כל תלמידי רבי עקיבא נפטרו בין פסח לשבועות, היא האיזכור היחיד בדברי חז"ל על דבר מה מיוחד שאירע בימי ספירת העומר. כל המנהגים הנוהגים בימי ספירת העומר, הונהגו במהלך הדורות, עד שהתגבשו לצביונם הנוכחי, כפי שהוא בימינו, אך במשנה, בגמרא וביתר ספרי חז"ל לא נזכר כל מנהג.

כי בן אדם מרומם מתגבר בקלות על פגיעות, מפני שאינו פוגע בו. התורה מרוממת את לומדיה ומנשאתם מעל החומרות בה שוקעים, בין אם רוצים ובין אם לאו, אלמלא סם התורה המחייב אם האדם. בקשר לכך הוא ציין, כי בשם הגר"א מצוטט: "עיקר חיות האדם הוא להתחזק תמיד בשבירת המידות. ואם לאו - למה לו חיים" ("אבן שלמה" פרק א').

★ ★ ★

מידות טובות ועין טובה באים לידי ביטוי גם במחשבה על הזולת, בהעלאת רעיון טוב שאחרים יכולים להעזר בו.

לפני שבועות אחדים פרסמנו את מכתבו של אחד הקוראים, המספר על שיעור דף היומי המתקיים מידי ערב בסמוך לאולם האירועים שבמלון "גלי צאנו" בנתניה. במכתבו הוא מביע תקווה, כי יוקמו שיעורים נוספים במקומות מסוג זה.

מכתבו הובא לתשומת לבם של רכזי "מאורות הדף היומי", ובימים אלה שוקדים על הקמתו של שיעור הדף היומי בבית הכנסת של חסידי בעלז, ברחוב עין יעקב בבני ברק, סמוך לאולמי השמחות שבאיזור. העוסקים בנושא מדווחים, כי כל השותפים לדבר תמכו ועודדו בשמחה. בעלי האולמות הסכימו בשמחה להקצות מקום על קירות האולמות, לתליית מודעות על קיום השיעור, מקומו ומועדו. מבית המדרש "מאורות הדף היומי" יצרו קשר עם בעלי שמחות אחרים, כדי לשמוע את חוות דעתם, והתברר כי הם הביעו שמחה רבה על כך שהמשתתפים בשמחות לא יפסידו את חוק לימודם בקביעות עיתים לתורה. זהו פרוי של מכתב אחד שכתב אדם אחד, מתוך מחשבה על אחרים.

בשם לומדי הדף היומי - יישר כח!

כאן המקום להזמין את קוראי הגליון, להעלות הצעות ורעיונות להגברת לימוד התורה, ולשלוף לכתובת הרשומה בסוף טור זה.

★ ★ ★

השבוע צנח מכתב על רצפת חדר המערכת. מכתב עם תמונה. מבט מעלה הבהיר, כי הוא היה נוטש משך שנה ויותר על מדף גבוה, ועתה הגיעה עתו.

אף פעם לא מאוחר.

לכבוד גליון מאורות הדף היומי.

המעשה הבא התרחש באחד מימי חודש אלול השנה (תשס"ה).

השיעור שלנו מתקיים בבית הכנסת "משכנות יעקב", ברחוב תל חי בכפר סבא. אחד הלומדים, דניאל, משתתף בשיעור באופן קבוע וגם נטל על עצמו לחלק את הספרים לפני השיעור ולסדרם לאחריו.

באותו ערב הכל היה נראה כרגיל. דניאל ישב ליד הרב ולמד את הדף בשלווה. אבל כולנו היינו נרגשים. כי דניאל ישב ליד הרב עם חליפת-חנתים מהודרת. כן, היה זה יום נישואיו, אך הוא ישב והקטיב לשיעורו של הרב ניב הכהן, ועם תום השיעור יצא לחתונתו!

המעוניין לזכות את הרבים

בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת

שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,

מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,

ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.

כתובתנו: ת.ד. 3446 בני ברק. פקס: 03-570-67-93

mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה,

העורך

פנינים

דף סא/א קרויין אדם

לעניין של פה בלבד

מאמר זה, שהיווה עילה בידי שונאי ישראל להתגולל על היהודים בעלילות שונות ומשונות, זכה לפירושים רבים, בנסיון להרגיע את אותם שונאים ומצרים.

המהר"ץ חיות מפרש שהכוונה פשוטה ביותר: כאשר נאמר בתורה 'אדם' סתם, הכוונה ליהודי בלבד. לפעמים אומרים כי על אדם להניח תפלין למשל. הכוונה כמובן רק ליהודים. כך גם בספרי העמים ובחוקי דתותיהם. אדם סתם מכונן לבן נח בלבד. אף בתורה כל מקום שנאמר אדם - אתם קרואים אדם בשפת התורה, כי אליכם דברה ולא לגויים, ואין כאן שום דבר רע נגד האומות...

דף סב/א שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור **החמור ומלוויו אינם ראויים לקפיצת הדרך** מעשה באדם קל דעת שנודמן לו לסנוע עם אחד מגדולי ישראל. פתח את פיו ולגלג: סבור אני שבנסייעתנו תקפוץ לנו הדרך.

השיב לו אותו גדול: כבר אמר אברהם לישמעאל ואליעזר "שבו לכם פה עם החמור" ודרשו חז"ל, "עם הדומה לחמור". מדוע? מפני שראה שארונה הדרך ואין הוא זוכה לקפיצת הדרך הבין מיד שזהו מפני המלווים שאינם ראויים לכך, קם ואמר - שבו לכם פה עם החמור, ואנוכי ויצחק נלכה בלבדנו ואז נזכה לכך... ("אמירה יפה").

דף סב/א אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף

בעתה אחישנה

אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. **הן** אהנו מאמינים בני מאמינים, כי המשיח יכול לבוא בכל יום, והיאך יבוא אם עדיין לא כלו נשמות שבגוף? **בם**, תשובה לכך מצויה בפרסום בישועה (ס/כב), על פי פירושו של האר"י הקדוש: **הקטן** יהיה לאלף הצעיר לגוי עצום, אני ה' בעיניה אחשינה". כאשר תצטרך הגאולה להחיש ולבא במהרה, מיד יולדו ולדות רבים מאד, הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום, ומצא המשיח ראוי לבוא...

דף סג/א זכה עוזרתו לא זכה כנגדו

עזר לכנגדו

יש כאן תיאור תפקידה של האשה. אם זכה בעלה והרי הוא עושה רצון ה' כדבעי, עליה להיות לו לעזר. אם לא זכה והרי הוא אינו עושה את הראוי, עליה להיות כנגדו ולהשיבו למוטב... ("זכרון מאיר").

דף סג/ב מצא אשה מצא טוב

עבר והווה

על ההבדל בין הפסוק "מצא אשה מצא טוב" לבין הפסוק "מוצא אני את האשה מר ממות", עומד הגאון מוילנא זצ"ל תוך הצעה לנפש האדם. **כאשר** טוב לו לאדם, הוא חדל להתפעל ממצבו לאחר שהוא מתרגל אליו. אך אדם שרע לו, אינו מפקיט לקונן **לפיכך** נאמר, "מצא אשה מצא טוב" בלשון עבר, שהרי לאחר זמן מסויים, הוא אינו מרגיש בכל יום שמוצא טוב. שונה הוא ה"מוצא את האשה מר ממות", שכאשר אדם נתון במצב לא נעים, בכל רגע הוא אינו מתרגל, כל הזמן הוא "מוצא", לא רק בלשון עבר... ("דברי אליהו").

דף סג/ב מוצא אני את האשה מר ממות

מוצא אני - מר ממות

עיתים, אומרת גמרתנו, "מצא אשה מצא טוב", ועיתים "מוצא אני את האשה מר ממות".

אמרו זקני החסידים:

אם "מצא אשה", אם מטרותיה היא טובת האשה, סופו "מצא טוב". אולם אם "מוצא אני", אם הוא מחפש את טובת עצמו בלבד - "מר ממות" ("דולה ומשקה").

דף סה/ב אל תוכח אל פן ישנאך הוכח לחכם ויאבהך

הוכחה בעדינות

כאשר הנך מוכיח חוטא, אלא תכנהו בכינויי גנאי, כמו 'לץ' וכדומה, שאז התוכחה לא תקבל. כנהו בכינויי שבת, 'הוכח לחכם' ואז יאהבך והתוכחה תקבל... (ליקוטי בתר ליקוטי).

מיד עם פטירתם החל המנהג: מדברי רב האי גאון ("תשובות הגאונים", שערי תשובה, סימן רע"ח) אנו למדים כי מנהג המנעות מנישואין בימי הספירה עתיק יומין הוא, מיד לאחר מותם של תלמידי רבי עקיבא החלו לנהוג כך. בתשובתו לשואל "למה אין מקדשים ואין כונסים בן פסח לעצרת, אם מחמת איסור...?" השיב: "הווי יודעים, שלא משום איסור הוא, אלא משום מנהג אבלות... שנים עשר אלפים זוגים תלמידים... מתו בין פסח לעצרת... ומאותה שעה ואילך נהגו ראשונים בימים אלו שלא לכנוס בהן". הוא מוסיף ומבהיר, כי אין לקנוס או להעניש את הנושא אשה בימים אלה, אבל אם בא לשאול לכתחילה, אין מורים לו לכנוס".

היו שהטעימו מנהג זה באופן אחר.

זכר לצרות קהילות אשכנז: בספר "האסופות" לתלמיד הרוקח כתב, כי לדעתו מנהג האבלות הוא גם מפני הצרות הרבות שאירעו בקהילות אשכנז בתקופה זו שבין פסח לעצרת. כוונתו למסעי הצלב, מאורעות שנת ד'תתנ"ו, במהלכם הושמדו קהילות רבות מישראל (ראה ספר "בין פסח לשבועות" עמוד ר"ז ועמוד רכ"ב).

ימי דין וסכנה: מכתבי ראשונים אחדים משתמע, כי מנהג ההמנעות מנישואין בימי ספירת העומר הוא מפני שימים אלה ימי דין וסכנה, ומותם של תלמידי רבי עקיבא מהווה הוכחה לכך (עיין בספר האסופות שם שכתב שהימים אלה "עלולים", וכן כתב ב"שבלי הלקט" סימן רל"ה, ועיין בשער הכוונות, דרושים לספירה" פרק ו', הובאו בספר בין פסח לשבועות עמוד רכ"א).

הן בדברי רב האי גאון והן בקדמונים אחרים, אין בנמצא מנהג אבלות בימי ספירת העומר, זולת מנהג ההמנעות מנישואין.

המנעות מתספורת: במהלך הדורות נוסף על איסור הנישואין גם מנהג איסור תספורת. המנהג לא היה נפוץ בכל המקומות, והראשונים כותבים כי יש מקומות שבהם נהגו כן (ראה "שבלי הלקט" שם וטור סימן תצ"ג). ברם התפשט המנהג בכל תפוצות ישראל "וכן המנהג פשוט בינינו" (בית יוסף סימן תצ"ג) "ועכשיו נוהגין בכל המקומות שלא להסתפר" (ב"ח שם). אולם מעט קודם לכן העיד הרדב"ז: "וראיתי בכמה קהילות שלא נהגו מנהג זה כלל, ומסתפרים בכל שבוע כמנהגם לכבוד שבת" (שו"ת הרדב"ז א' תתקל"ה). עוד שנים רבות אחר כך לא נפוץ המנהג בתימן (פעולת צדיק ח"ב סימן ע"ו).

לדעה המקובלת, כרב האי גאון, אף טעמו של מנהג זה הוא משום האבלות על מות תלמידי רבי עקיבא (ראה אבודרהם בסדר ימי העומר, ולקט יושר עמוד 97 ועוד), ואילו לדעת המקובלים המנהג שלא להסתפר אינו משום אבלות כלל, "אלא סוד יש בדבר" (החיד"א בספרו מורה באצבע אות רפ"א) [לדעות שנמנעו מנישואין מפני שהם ימי דין וסכנה, יש לפרש כדברי המקובלים]. **אכן** בספרי האר"י ותלמידיו הובאו עניינים שונים על פי תורת הנסתר המבארים את המנהג שלא להסתפר (ראה בין פסח לשבועות עמודים רכ"א-רכ"ב). טעמים אלה משליכים על פרטי המנהג, באלה ימים נמנעים מתספורת והאם המנהג מתייחס גם לשערות הזקן [ראה שם עמוד רמ"ג בשם שו"ת "שומע ומוסיף" סימן י"א שהטעמים הנסתרים שייכים לשערות הראש בלבד, ולכך מי שמגלח או חותך שערות זקנו יוכל לנהוג כן גם בימי הספירה].

המנעות מריקודים ומחולות: עם התפשטות מנהגי הספירה נוסף גם המנהג הנזכר לראשונה ב"מגן אברהם" שלא לערוך ריקודים ומחולות בימים אלה (ראה "מגן אברהם" סימן תצ"ג ס"ק א'). ניצני המנהג היו עוד קודם לכן; תלמידו של ה"תרומת הדשן" העיד על רבו, כי החמיר שאף לא לשיר בימים אלה, וגם את הזמר "אליהו הנביא", המושר במוצאי שבת, נמנע ולא זימר (לקט יושר עמוד 97), אולם להלכה אין מחמירים בכך, ואין נמנעים משירה שאינה מביאה לריקוד ומחול ("בין פסח לשבועות" עמוד רפ"ה בשם הגרש"ז אוירבך).

מן המנהג להמנע מריקודים ומחולות למדו הפוסקים האחרונים, כי גם אין לשמוע כלי זמר, שירים ומנגינות, כנהוג כיום בכל מקום (ראה שו"ת "מנחת יצחק" ח"א סימן קי"א על מקור המנהג).

דף סג/ב ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה

"חשקה נפשי בתורה" - על מה מבוסס ההיתר?

כדי לקיים את מצוות פריה ורביה, בה נצטוונו להעמיד צאצאים כדי לקיים את העולם, חובה על כל אדם להנשא. גמרתנו מפליגה במעלת מצווה זו, עד שהיא אומרת כי מי שאינו עוסק בה נחשב כשופך דמים.

בן עזאי, מן התנאים, דיבר גם הוא בגנותו של הממעט במצוות פריה ורביה, אך הוא עצמו נותר זמן רב בבית המדרש ולא נשא אשה. בתחילת דרכו אירס את בתו של רבי עקיבא, אחר שהבטיחה כי יעסוק בתורה, אך מעולם לא נשאה, ויש אומרים כי נשאה וגירשה (ראה סוטה ד/ב, כתובות סג/א ותוספות שם ד"ה "ברתיה"), עד שתמהו עליו חביריו על שהוא "נאה דורש ואין נאה מקיים", והוא השיב להם, "ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה".

כמיהתו העזה ללימוד תורה נשתמרה לדורות בהלכה זו, כפי שכתבו הפוסקים (שו"ע אבן העזר סי' א' סעיף ד' וכן ברמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו הלכה ג'): "מי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי תמיד, ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עוון".

סכנת נפשות אם יפרוש מן התורה: ה"ערוך השולחן" (אה"ע ז' סימן א' הלכה י"ד) מבהיר, כי היתר זה אינו נחלת הכלל, ואף בתקופת התנאים הקדושים מדרגה זו לא היתה מצוייה בכל, שלא היו

מסוגלים לשאת אשה מרוב כמיהתם לתורה, וכן עזאי היה יחיד ומיוחד. ואכן, הרי"ף אינו מביא הלכה זו, מפני שאינה מעשית. ה"ערוך השולחן" מסיים, לגבי בן עזאי, "ואפשר היתה סכנת נפשות אם היה פורש מן התורה". פוסקים ומפרשים נוספים סבורים כ"ערוך השולחן", שכן עזאי היה אנוס לנהוג כך. רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ה"יד הגדיר את הדברים, כי דבקותו בתורה גרמה לו שלא היה מסוגל להסיח דעתו לעניין אחר ("קובץ שיעורים" חלק ב' סימן י"ט אות ג).

ברם, מדברי חלק מן הראשונים והאחרונים עולה, כי אכן רשאי היה לנהוג כך מעיקר הדין, לפי שחשקה נפשו בתורה, והשאלה המתבקשת היא, כיצד יתכן שמצווה מן התורה, פריה ורביה, תעלם ותתפוגג? הגרמ"ש ברמן זצ"ל ("אשר לשלמה" חלק ג' סימן י"ד), מבאר זאת באופן נפלא על פי יסודות שהציב בעל "שולחן ערוך הרב" (הלכות תלמוד תורה, פרק ג' בקונטרס אחרון) ואחרונים נוספים, כלהלן.

הנהגתנו במצוות התורה מבוססת על כללים ברורים ומוצקים, הקובעים איזו מצווה יש לקיים או אין לקיים, בכל תנאי ומצב. אחד הכללים קובע, כי "העוסק במצווה - פטור מן המצווה", וכגון, המהלך בדרך לצורך מצווה, פטור ממצוות סוכה (ראה סוכה כה/א דרשות הגמרא על כף). לאור כלל זה כותב הרמב"ם (הלכות אישות פרק ט"ו הלכה ב' - ג): "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה, והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצווה פטור מן המצווה וכל שכן בתלמוד תורה". הרמב"ם מוסיף: "מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה, אין בידו עון".

אם טרח הרמב"ם לבסס את דבריו על הכלל "העוסק במצווה - פטור מן המצווה", הרי הדברים תמוהים ביותר, שכן, במסכת מועד קטן (ב/ט) מבואר, כי יש לבטל מצוות תלמוד תורה כדי לקיים מצוות אחרות שהתחייב בהן, לפי שעל מצוות תלמוד תורה לא נאמר "העוסק במצווה פטור מן המצווה"!

ככל שהתמיהה עולה ומזדקרת, עלינו לברר, מדוע אכן נגרעה מצוות תלמוד תורה, שהעוסק בה אינו פטור מקיום מצוות אחרות, הכי ההולך בדרך לקיים מצוות ביקור חולים ובכך נפטר ממצוות סוכה, חשוב יותר מן המקיים מצוות תלמוד תורה?

ובכן, כדי לענות על שאלה זו עלינו לברר, מצוות תלמוד תורה מהי. שני מישורים נפרדים יש במצוות תלמוד תורה, ולכל אחד מאפיינים משלו. האחד, להגות בתורה, והשני, להגיע לדרגה של ידיעת התורה.

להגות בתורה: ציוונו הקב"ה, "והגית בו יומם ולילה", הוי אומר, בכל זמן פנוי שיש לאדם, עליו ללמוד תורה. על האדם מוטל ללמוד כפי יכולתו. בעת שאדם נמצא במצב שאינו יכול ללמוד, בעת שנתו, למשל, אין ההתייחסות אליו כאל מי שנאנס ואינו יכול לקיים מצווה, אלא בשעה זו אינו חייב במצווה כלל, כי כל עיקרה הוא שבזמן הפנוי יש ללמוד תורה. מעתה, מובן מאליו, כי משנזדמנה לאדם מצווה מן התורה שחובה עליו לקיימה, הרי שכעת זמנו אינו פנוי וכלל לא נתחייב ללמוד תורה בזמן זה. זהו שאומרת הגמרא במסכת מועד קטן, כי על מצוות תלמוד תורה אין חל הכלל "כל העוסק במצווה פטור מן המצווה", לפי שברגע שחל עליו חיוב מצווה, כבר אינו חייב בלימוד תורה (ראה "קהילות יעקב", שבת סימן י').

דרגת ידיעת התורה: עוד ציוונו הקב"ה "ושיננתם" - שיהיו דברי תורה מחודדים בפין. כלומר, בנוסף ללימוד וההגייה בתורה, קיימת מצווה ללמוד את התורה בעיון ובהעמקה, במטרה שיהיו דברי התורה ברורים ומובנים, לפרטיהם ולדקדוקיהם. זו אינה מצווה הקשורה לזמן מסוים, אלא מצווה על האדם להתעלות לדרגת ידיעת התורה. מעתה, אדם החש כי נישואים יטרידוהו מריכוזו, יפרו את עלייתו בתורה ולא יניחוהו ללמוד בעיון ובעמקות כדרגתו, רשאי ואף צריך לעכב את נישואיו, לאור הכלל "העוסק במצווה פטור מן המצווה" [עיי"ש הכוחותיו ודיקו בדברי הרמב"ם].

לסיום נציין שתי תשובות על דרך הדרוש, המסמלות את החיבור המופלא שבין התורה הקדושה לבין העמל בה.

בנו של ה"נודע ביהודה" ("אהבת ציון" דרוש ט' ד"ה "מה יקר") כותב בשם אביו, כי אפשר שבן עזאי קיים מצוות פריה ורביה על ידי שהעמיד תלמידים בתורה, כמאמר חז"ל (סנהדרין ב/ט), "כל המלמד את בן חברו תורה, כאילו עשאו". זהו שהשיב בן עזאי לחביריו "חשקה נפשי בתורה".

חידוש מופלא נמצא בכתביו של הגאון רבי יוסף ענגיל (גליוני הש"ס), כי בדברי התורה עצמם קיים בן עזאי מצוות פריה ורביה, ונחשבים הם כבניו וכתולדותיו, כי מרום מעלתו עסק בהם והתרכז בלימוד התורה בכל ישותו, עד שהפכו למקשה אחת. את הגיונו הוא מבסס על דברי בעלי התוספות (ברכות ז/א) המבארים כי שני תלמידי חכמים יכולים לזמן, אף על פי שאין שלישי המצטרף לזימון, מפני "שההלכה חשובה כשלישי".

נסא דברכתא

מעומקא דליבא
נשגור בזאת ברכת מזל טוב
לרגל השמחה השרויה במעונם של הרבנים
מגידו השיעורים מבית מדרשנו

הרה"ג ר' אהרון בייפוס שליט"א
ביהמ"ד שבת אחים - רכסים
בהיכנס בנו לעול תורה ומצוות

הרה"ג ר' צבי וינברג שליט"א
קריני שומרון
לרגל הולדת הבן

הרה"ג ר' אשר לבי שליט"א
ביהכ"נ המרכזי - ביה"ח בלינסון
לרגל הולדת הבת

הרה"ג ר' אליהו מונק שליט"א
ביהכ"נ הגדול - בני ברק
לרגל הולדת הבת ולאירוסיו הבן

הרה"ג ר' נתנאל קוביוף שליט"א
ביהכ"נ היכל משה - בני ברק
לרגל הולדת הבת

בברכת התורה ולומדיה
מאורות הדף היומי

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

יצא לאור הספר החשוב "חליצה כהלכתה" כרך א' - דיני וסדר יבום, כרך ב' - דיני וסדר החליצה

מאת הגאון רבי יחזקאל אהרן שורין שליט"א
דמו"צ בבית הוראה מערב בני ברק
ומח"ס נהלת שבעה השלם

הספר עוסק בהכרעת ההלכה למעשה בעניני יבום וזיקת יבום, ודיני החליצה והמסתנף, תוך ציון מדויק לנוקרות הדברים לפי סדר הגמרא, עם כירור דברי הראשונים והאחרונים בסוגיה להשיג בהנחיית הספרים המובהרות

לעילוי נשמת

הר"ר **אבנר רייכמן** ז"ל
ב"ר אברהם שלמה ז"ל
נלב"ע י"ט בתמוז תשנ"ח

תנצב"ה

הנוצח ע"י חתנו ובתו
אשר ושושנה אורנשטיין שיחיו

לעילוי נשמת

הרה"ח ר' **חיים אריה הנדלר** ז"ל
ב"ר משה יוסף ז"ל נלב"ע כ' בתמוז תשכ"ו

תנצב"ה

הנוצח ע"י ידידו הר"ר **אברהם הנדלר**
ומשפ' שיחיו - גבעת שמואל

מאורות הדף היומי

Main Office:

Wagman street 1

P. O. B. 471 Bnei-Brak Israel

tel: +972-3-5775333

Fax: +972-3-7601020

E-mail:

meorot@meorot.co.il

משרד ראשי:

רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)

ת.ד. 471 בני-ברק

טל: 03-5775333

פקס: 03-7601020

אימייל:

לעילוי נשמת

מרת **מלכה שורין** ע"ה

ב"ר חיים יהושע עדער ז"ל נלב"ע כ' בתמוז תשל"ב

תנצב"ה

הנוצח ע"י בנה ידידו הר"ר **טוביה אליעזר**

שורין ומשפ' שיחיו - בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר **ברוך טבצניק** ז"ל

בן ר' שבתאי ז"ל נלב"ע ט"ו בתמוז תשנ"א

תנצב"ה

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו